

УДК 784.4(477)(092)
DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-1-68-74

Чайка С. В.

кандидат педагогічних наук, доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

УКРАЇНЬСКА НАРОДНА МУЗИЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ В АНСАМБЛІ БАНДУРИСТІВ

У статті проаналізовано формування інтересу у студентів педагогічного факультету до української народної музичної творчості на заняттях в ансамблі бандуристів. Навчання та виховання студентів, майбутніх фахівців, сьогодні неможливе без глибокого вивчення народної творчості. Формування професійно-педагогічних навичок майбутніх педагогів шляхом розвитку інтересу до музичної народної творчості є одним із головних завдань вивчення музичних дисциплін у вищих навчальних закладах, де готують музично-педагогічні кадри. Відповідно до концепції середньої загальноосвітньої та національної школи України, споконвічність, первинність культурно-історичних традицій народу, діалектична єдність їх із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при конструюванні змісту освіти і виховання. Професійне становлення майбутнього вчителя розпочинається у виші, де формуються його художні смаки, погляди, переконання. З педагогічної точки зору, народне музичне мистецтво розглядається як один із найефективніших засобів формування професійно-педагогічного інтересу до народної музичної творчості у майбутніх учителів музики.

Українська народна музично-пісенна творчість відіграє значну роль у вихованні особистості. Вона розвиває інтерес до музичного фольклору, художній смак, музичну пам'ять, пробуджує любов до прекрасного. Висока художність і доступність надають народній пісні високого педагогічного значення, адже найкращі зразки допомагають виховувати в особистості високі моральні, естетичні та світоглядні якості. Відтак надзвичайно багата та різноманітна національна музика має посісти належне місце у формуванні професійно-педагогічного інтересу майбутніх учителів музики, вона є чи не найголовнішим чинником його формування. Практична реалізація навчально-виховних завдань з використанням народного мистецтва має знайти своє втілення в усіх програмах аудиторних і позааудиторних занять.

Ключові слова: українська народна пісня, фольклор, ансамбль бандуристів, українська культура, національна свідомість, українська мова.

Професійне становлення майбутнього вчителя розпочинається у виші, де формуються його художні смаки, погляди, переконання. З педагогічної точки зору, народне музичне мистецтво розглядається як один із найефективніших засобів формування професійно-педагогічного інтересу до народної музичної творчості у майбутніх учителів музики. Відомо, що музика відзначається різноманітністю та складністю функцій, багатограним впливом на духовний світ і спосіб життя молодшої людини. Тому процес ознайомлення студентів з найрізноманітнішою музикою породжує гостру потребу в такій підготовці, яка б націлювала на повноцінне сприйняття, переживання й осмислення музичних творів. Адже, слухаючи їх, людина сприймає те, до чого вона заздалегідь підготовлена, що вона може і хоче сприйняти, те, що відповідає її знанням і уявленням. Поза межами цих уявлень музика є для неї чужою, незрозумілою мовою. Музична народна творчість, збережена в людській пам'яті, – це таке коріння духовності, яке здатне відродити культурні традиції, національну самосвідомість народу. Є підстави стверджувати, що лише безпосереднє, живе спілкування з фольклором в його природному творенні, побутованні допоможе

молоді зрозуміти духовну цінність і значущість народної творчості. Проблема формування професійно-педагогічного інтересу набуває неабиякого значення у підготовці музикантів-фахівців, зокрема вчителів музичного мистецтва, оскільки їхня підготовленість, компетентність у галузі музичного фольклору та вміння формувати інтерес до народного мистецтва в учнів і слухачів багато в чому зумовлюють рівень естетичного розвитку молоді.

Досліджуючи питання формування інтересу у студентів педагогічного факультету до української народної музичної творчості на заняттях в ансамблі бандуристів, ми спиралися на висновки дослідників В. Смирнова, В. Філіпова, які розглядають студентство як соціально-професійну спільність, інших (А. Дмитрієва, А. Власенко, І. Пасько) – як самостійну соціальну групу. Вивчаючи інтелектуальний та емоційний розвиток студентів у процесі навчання та досвід роботи вчителів музики, ми спиралися на висновки науковців Л. Коваль, В. Шпак. Значення підготовки вчителя музики до оцінної діяльності підкреслював у своїх працях Б. Асаф'єв.

Відповідно до концепції середньої загальноосвітньої та національної школи України, споконвічність, первинність культурно-історичних традицій народу, діалектична єдність їх із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при конструюванні змісту освіти і виховання. Всебічне вивчення студентами художньої народної творчості українського народу, зокрема музичної, його багатющої духовної спадщини розкриває перед ними невичерпні можливості народного таланту, виховує любов і повагу до своєї землі, гордість за свій народ. Навчання та виховання студентів, майбутніх фахівців, сьогодні неможливе без глибокого вивчення народної творчості. Формування професійно-педагогічних навичок майбутніх педагогів шляхом розвитку інтересу до музичної народної творчості є одним із головних завдань вивчення музичних дисциплін у вищих навчальних закладах, де готують музично-педагогічні кадри.

Мета статті: проаналізувати й обґрунтувати формування інтересу у студентів педагогічного факультету до української народної музичної творчості на заняттях в ансамблі бандуристів.

Навчаючись у вищому навчальному закладі, студентство проходить через два етапи соціалізації, відповідно до основних періодів його становлення [3, с. 68]. На першому відбувається залучення студентської молоді до окремих цінностей, які наділяють цю групу молоді рисами соціальної однорідності; другий етап соціалізації свідчить про готовність студентів до виконання певної соціальної функції у суспільстві (професійної, організаційно-керувальної, культурно-виховної). Сформована на той час висока свідомість студентів допомагає їм більш правильно і точно усвідомити себе, самокритично поставитися до себе і своїх професійних можливостей, правильно зрозуміти місію мистецтва, естетичних цінностей, а також різноманітних видів діяльності, спрямованих на гармонійний розвиток особистості.

На думку В. Лісовського та А. Дмитрієва, "студентство є специфічною соціальною групою, яка характеризується особливими умовами життя, праці і побуту, соціальною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій у різноманітних сферах соціальної діяльності" [4, с. 29].

В особистісному відношенні вік 18–20 років має особливе значення як період найбільш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, потреб, інтересів, становлення характеру, оволодіння комплексом соціальних ролей дорослої людини (включаючи громадянські, суспільно-політичні, професійні, трудові тощо). Важливою особливістю цієї вікової категорії є завершення процесу формування психіки, системи ціннісних орієнтацій. У цей час "завершується період формування окремих уявлень, якщо не всі вони, то значна частина їх групується в одну велику мережу, щоб надати рішучу перевагу тому чи іншому напрямку в способі мислення людини і її характері" [5, с. 441]. Саме в цей віковий період зростає соціальна зрілість студентів, підвищується ступінь їхньої самостійності і незалежності, більш глибоким стає усвідомлене ставлення до соціальної дійсності, поліпшуються можливості самопізнання.

Відомо, що музика відзначається різноманітністю та складністю функцій, багатогранним впливом на духовний світ і спосіб життя молодої людини. Виховний потенціал народного мистецтва полягає в тому, щоб викликати інтерес до багатющої

творчості народу, виховати естетичне ставлення до неї, пробудити патріотичні почуття. Тому процес ознайомлення слухачів з різножанровою музикою передбачає таку аудиторію, яка б могла повноцінно переживати й осмислювати музичні твори. Досліджуючи питання формування професійно-педагогічного інтересу майбутніх вчителів музичного мистецтва до фольклору, ми спиралися на висновки Л. Коваль, яка зазначає, що завдання емоційного та інтелектуального розвитку полягають: 1) у вихованні стійкого інтересу до музичного мистецтва як засобу сприйняття й пізнання навколишнього світу, соціальних явищ; 2) у набутті музично-естетичного досвіду шляхом збагачення музичними і загальноестетичними враженнями; 3) в ознайомленні з елементами музичної мови з наступним використанням цих завдань у сприйманні й оцінюванні музичних творів; 4) у сприянні творчому виявленню у різних формах музично-естетичної діяльності [2, с. 13–14]. Ці завдання стосуються і студентської молоді, вони лише поглиблюються та розширюються відповідно до її вікових особливостей і вимог та завдань вищої школи, відображених у навчальних програмах дисциплін, зокрема музично-естетичного циклу.

Вивчивши досвід роботи вчителів музики, В. Шпак виявила інтегративні "естетичні" якості, що, як стверджує авторка, є найістотнішим в естетико-виховній діяльності вчителя. Це – емоційний відгук, естетична емпатія (співпереживання), креативність, естетичний тезаурус, естетичний смак, педагогічний артистизм [6, с. 111–112]. У науковій літературі провідними показниками формування професійно-педагогічного інтересу здебільшого називають глибину, системність, практичну спрямованість засвоєних знань, уміння застосовувати їх у практичній діяльності.

Організація роботи ансамблю бандуристів – одна із форм студентської музично-творчої діяльності, спрямована на формування професійно-педагогічного інтересу до фольклорних творів, розпочинається з підбирання музичного матеріалу, оскільки одним з найважливіших показників стану і рівня розвитку музичного мистецтва є саме репертуар колективу. Різножанровість, різнобічність і змістовність українських народних пісень, інструментальної української народної музики, що використовується в педагогічній роботі, чинить позитивний вплив на цілеспрямоване виховання студентів, зокрема на розвиток їхньої професійно-педагогічної діяльності.

У репертуарі ансамблю обрядові (календарно-обрядові та родинно-обрядові) пісні посідають значне місце. Сучасна оновлена школа потребує впровадження у навчально-виховний процес вивчення пісень обрядового циклу, застосовуючи при цьому українські народні інструменти. Учасники ансамблю, виконуючи українські хороводи, танкові весняні пісні, відчувають, як емоційно змальовано в них ставлення людини до оживання природи, як імітуються господарські процеси – оранка, сівба, прополювання (наприклад, виконання хороводів "Просо", "Огірочки", "Мак", "Льон" тощо). Надзвичайно драматичним є виконання хороводів, в яких розкриваються символи кохання та одруження ("Качурик", "Зайчик", "Мости" тощо). Чимало свіжості, бадьорості, весняного тепла, молодіжного запалу і грайливості є в хороводах "Подоланочка", "Журавель". Загальновідомо, що народні ліричні пісні, які виражають почуття, настрої, душевний стан людини, завжди знаходять відгук в емоційній сфері молоді. Картини народного побуту яскраво виражено в таких піснях: "Місяць на небі", "Зоре моя вечірняя", "Ой у полі три криниченьки", "По садочку ходжу", "Ой чий то кінь стоїть" та ін. Емоційна сила українських народних ліричних родинно-обрядових пісень, які оспівують красу людських взаємостосунків, красу рідного краю, вірність обов'язку, почуття взаємодопомоги допомагає виховувати в майбутніх учителів музики морально-естетичні риси, суспільно-цінні якості національно-естетичної культури.

Значне місце у репертуарі посідає дитячий репертуар, зокрема, такий жанр, як колискові пісні. Цей особливий фольклорний жанр позначений високим поетичним світосприйняттям, глибиною мелодійного звучання, багатством образів. Численні художні образи в колискових піснях виписано пензлем щирої любові: тут бачимо kota, голуба, зозулю, сон, дитину, батька, а над усіма ними – величний образ жінки-матері. Вивчаючи кращі зразки колискових пісень, студенти відчувають ненав'язливу форму, мелодіку слова і музики, багату образність, неперевершену поетику і,

насамперед, любов до природи, історії, матері, що допомагає виховувати незрадливую родовідну пам'ять.

Дитячий репертуар є великою, глибоко оригінальною системою традиційної народної творчості. Дитячі наспіви характеризуються невеликим обсягом, вузькими інтервалами, вони вирізняються інтонаційним багатством, красою музично-поетичних образів. Прямуючи від ознайомлення з простою мелодією народної пісні до сприйняття складних опрацювань та композицій, студенти навчаються розуміти взаємозв'язок, взаємодію всіх засобів музичної виразності, що сприяє збагаченню їхнього художнього досвіду. Учасникам ансамблю слід пояснювати алегоричність тексту пісень, метафори, що зустрічалися в них. Розглянемо, наприклад, пісні: "Сива зозуленька", "Чи винна голубка", "Три шляхи", "Тополя". Усвідомлення цих образів, що, зокрема, виявляється в концертному виконанні, розвиває національну художню культуру студентів, оскільки в народному мистецтві зашифровано велику інформацію, яку потрібно знати сучасній молоді, щоб досягнути духовну спадщину свого народу.

Головне завдання педагога – привчити бандуристів домагатися не тільки технічної досконалості, а й змістовності, виразності виконання. На початку вивчення твору студент отримує цілісне уявлення про музичний твір, який він виконуватиме. Велику роль при розучуванні відіграє розповідь викладача про автора музики, характерні риси музичної мови твору тощо. Наступним у вивченні твору є послідовне опрацювання окремих частин твору з поступовим доланням технічних та художніх складностей. Після вивчення твору напам'ять педагог спрямовує увагу студента на розкриття художнього задуму твору, на цілісність і бездоганність художнього виконання. При виконанні вокально-інструментального твору провідне місце належить співу. Пісню, яку вивчали вперше, педагог виконує сам, аналізує її, ознайомлює студентів з текстом, пояснює незрозумілі слова, а потім пропонує студентам висловити свої думки щодо її характеру та змісту. Коли мелодію засвоєно, розучується інструментальний (бандурний) супровід. Оскільки специфікою мистецтва бандуриста є поєднання співу і гри, насамперед звертається увага на цю особливість. Навчання співу бандуристів спрямовується на набуття студентами вокально-технічних навичок, що відповідали б їхнім природним даним.

У роботі з ансамблем бандуристів використовуються такі прийоми: повідомлення про жанр твору, стисле пояснення змісту цього твору, характеристика його художніх образів; ілюстрування твору (вокально-інструментальне виконання); вивчення партитури твору з кожною голосовою партією в ансамблі; робота з акомпанементом; робота, пов'язана зі строєм, ансамблевим співом і грою, динамікою, агогікою, правильним звукоутворенням і звуковидобуванням, виконанням штрихів; художнє виконання творів на концертах та участь у різноманітних заходах, присвячених популяризації творів народного мистецтва.

Важливе значення в навчальному процесі надається виробленню навичок ансамблевого виконання, що має позитивний вплив на розвиток природних музичних даних: слуху, музичної пам'яті, відчуття ритму, а також виробленню специфічних навичок – уміння добре чути не лише себе, а й колег.

Плідні результати дає метод використання міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін, це виявляється у використанні систематизованих етапів навчання і виховання, які включають:

- інформування студентів про виховні функції творів українського народного мистецтва;
- активізацію студентів до творчої музичної діяльності; активізацію формування інтересів студентів до набуття знань з фольклору;
- вироблення в студентів оцінного підходу до творів народного мистецтва;
- залучення студентів до активної пошукової збирацької роботи.

Заняття в ансамблі бандуристів тісно пов'язуються з тематикою лекційних та практичних занять, присвячених історії українського музичного мистецтва, народознавству, з шкільним практикумом, з програмами оркестрового та хорового класів, вокалу і диригування, спеціального музичного інструмента, додаткового музичного інструмента тощо.

Текстовий матеріал народних пісень дає студентам інформацію з питань народознавства, української музичної культури, історії музики, історії кобзарства, допомагає на конкретних прикладах зрозуміти, як у народній музиці відображалася творчість народу, а мелодія пісень, танців, дум збагачує цю інформацію. Знання та навички, набуті на індивідуальних заняттях, підсилюють художні особливості фольклорних творів, дають можливість відчувати своєрідність їхнього виконання і засобів виразності. Відтак можна стверджувати, що міжпредметні зв'язки, спрямовані на систематичну роботу з відповідним матеріалом, допомагають організовувати виховний процес так, щоб студенти (а потім учні загальноосвітніх шкіл) ґрунтовно освоїли культуру свого народу, добре знали його історію, традиції, обряди і музику, яка їх супроводжувала. Під час вивчення студентами дисциплін природничого циклу слід використовувати пісні про рідний край, природу, звірів, пташок тощо; при вивченні читання і мови – веснянки, колядки, щедрівки тощо; під час вивчення народознавства – пісні із суспільно-побутової тематики; історії України та історії музичної культури – історичні пісні, народні думи, козацькі та стрілецькі пісні.

Досить ефективним є метод соціально-історичного та художньо-педагогічного аналізу фольклорних творів. Він передбачає розвиток здатності студентів усвідомлювати історичний зміст текстів, їхніх героїв та події, що відбувалися в Україні. Цей метод використовується для аналізу відомих для студентів народних пісень, дум, дитячих пісень (наприклад: "Ой за гаєм, гаєм зелененьким", "Морозенко", "За городом качки пливуть"). Згодом, з розвитком музикознавчої та педагогічної підготовки студентів, цей метод переносимо на більш складні для них музичні твори ("Дума про смерть козака-бандуриста", пісня Тараса "Гей, літа орел" з опери М. Лисенка "Тарас Бульба").

Кожен проаналізований і сприйнятий музичний твір – це ще один крок у музично-професійному становленні студентів, який наближає їх до розуміння музичної культури, що виявляється в ставленні та зростанні інтересу до неї. Б. Асаф'єв вважав, що "найважливішим музичним педагогічним завданням є розвиток звукових (слухових) навичок, які допомагають вільно орієнтуватися і в суто музичній природі слухових образів (ритм, відстань, хода або темп, колорит або тембр), в емоційному змісті (насиченості) їх, у символіці вираження (звукозапис)" [1, с. 61].

Отже, українська народна музично-пісенна творчість відіграє значну роль у вихованні особистості. Вона розвиває інтерес до музичного фольклору, художній смак, музичну пам'ять, пробуджує любов до прекрасного. Висока художність і доступність надають народній пісні високого педагогічного значення, адже найкращі зразки допомагають виховувати в особистості високі моральні, естетичні та світоглядні якості. Відтак надзвичайно багата та різноманітна національна музика має посісти належне місце у формуванні професійно-педагогічного інтересу майбутніх учителів музики, вона є чи не найголовнішим чинником його формування. Практична реалізація навчально-виховних завдань з використанням народного мистецтва має знайти своє втілення в усіх програмах аудиторних і позааудиторних занять.

Література

1. Асаф'єв Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. 2-е изд. Москва: Музыка, 1973. 144 с.
2. Коваль Л. Г. Музично-естетичне виховання школярів. Київ: Знання, 1979. 48 с.
3. Комарова А. І. Естетичне виховання студентів. Львів: Вища школа, 1984. 160 с.
4. Лісовський В. Т. Особистість студента. Львів: ЛДУ, 1974. 184 с.
5. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. *Вибрані твори*: у 2 т. Київ, 1982. Т. 1. С. 310.
6. Шпак В. І. Естетичний аспект підготовки вчителів музики: дослідження проблем професійної підготовки вчителя музики. Київ, 1981. С. 109–116.

References

1. Asafev, B. V. (1973). *Yzbrannyye staty o muzykalnom prosveshchenyy y obrazovanyy* [Selected Articles on Music Enlightenment and Education]. (2 ed.). Moskva: Muzyka [in Russian].
2. Koval, L. H. (1979). *Muzychno-estetychne vykhovannia shkolariv* [Music-aesthetic education of students]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
3. Komarova, A. I. (1984). *Estetychne vykhovannia studentiv* [Aesthetic education of students]. Lviv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Lisovskyi, V. T. (1974). *Osobystist studenta* [Student identity]. Lviv: LDU [in Ukrainian].
5. Ushynskyi, K. D. (1982). *Liudyna yak predmet vykhovannia. Vybrani tvory* [Man as a subject of education. Selected works]. (Vol. 1–2; Vol. 1). Kyiv. 310 [in Ukrainian].
6. Shpak, V. I. (1981). *Estetychnyi aspekt pidhotovky vchyteliv muzyky: doslidzhennia problem profesiinoi pidhotovky vchytelia muzyky* [Aesthetic Aspect of Music Teacher Training: Exploring the Problems of Music Teacher Training]. Kyiv. 109–116 [in Ukrainian].

Чайка С. В.

кандидат педагогических наук, доцент Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенко

УКРАИНСКОЕ НАРОДНОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ТВОРЧЕСТВО КАК ГЛАВНЫЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕРЕСА СТУДЕНТОВ К ЗАНЯТИЯМ В АНСАМБЛЕ БАНДУРИСТОВ

В статье проанализировано формирование интереса у студентов педагогического факультета к украинскому народному музыкальному творчеству на занятиях в ансамбле бандуристов. Обучение и воспитание студентов, будущих специалистов, сегодня невозможно без глубокого изучения народного творчества. Формирование профессионально-педагогических навыков будущим педагогов путем развития интереса к музыкальному народному творчеству является одной из главных задач изучения музыкальных дисциплин в высших учебных заведениях, которые готовят музыкально-педагогические кадры.

Ключевые слова: украинская народная песня, фольклор, ансамбль бандуристов, украинская культура, национальное сознание, украинский язык.

Svitlana Chaika

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

UKRAINIAN FOLK MUSIC AS THE PRINCIPAL FACTOR OF FORMING INTEREST IN STUDENTS TO PARTICIPATION IN BANDURA ENSEMBLE

The article studies the significance of educating future music teachers on the basis of Ukrainian folk music. During the formation of Ukrainian statehood and national consciousness of Ukrainian people, the revival of the national culture comes of great importance, and so is the development of the people's heritage. This task can be achieved only through the education of youth in the spirit of respect for national culture, including Ukrainian musical arts. Professional formation of the future teacher begins in college where his/her artistic tastes, attitudes, and beliefs are shaped. From an educational point of view, folk music is regarded as one of the most effective means of forming professional pedagogical interest in folk music in the future music teachers.

Music and song heritage of Ukrainian people is of a high artistic quality as to its content; it is deeply emotional and serves as a versatile vehicle of expression. Folk songs should be viewed not only as a source of emotional pleasure, but also as a means of aesthetic and moral education. The truer and deeper is the content of the piece in its distinct shape, the better is the understanding of its intrinsic idea and acceptance by the listener, the more effective it will be for nurturing personality. Folklore plays a significant role in

the education of an individual. It develops an interest in folk music, artistic taste, musical memory, and awakens love of beauty. Due to their artistic quality and availability, folk songs have a high educational value, thus become the best examples helping to instill high moral, philosophical and aesthetic qualities in an individual. Therefore, extremely rich and diverse traditional music should take its rightful place in the shaping of the professional pedagogical interest of future music teachers; it is arguably the most important factor of its formation.

Key words: *Ukrainian folksong, folklore, Ukrainian culture, national consciousness, Ukrainian language.*